

УДК 330.43

В.А. Андреева,
кандидат економічних наук,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Базові принципи та алгоритм забезпечення сталого розвитку регіону в межах еколого-економічної безпеки України

В статті визначено принципи розробки стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону, запропоновано алгоритм забезпечення сталого розвитку регіону в її межах.

Ключові слова: сталий розвиток, еколого-економічна безпека регіону, економічна система, екологізація економіки, загрози, небезпека.

В.А. Андреева,
кандидат экономических наук,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

Базовые принципы и алгоритм обеспечения устойчивого развития региона в рамках эколого-экономической безопасности Украины

В статье определены принципы разработки стратегии обеспечения эколого-экономической безопасности региона, предложен алгоритм обеспечения устойчивого развития региона в ее рамках.

Ключевые слова: устойчивое развитие, эколого-экономическая безопасность региона, экономическая система, экологизация экономики, угрозы, опасность.

Basic principles and algorithm of ensuring sustainable region development at ecology-economical region safety limits of Ukraine

In this article strategy elaborating principles of ecology-economical region safety strategy is defined, algorithm of ensuring sustainable region development at her limits is suggested.

Keywords: sustainable development, ecology-economical region safety, economical system, ecologization of economics, threat, danger.

Постановка проблеми

Кінцевою метою призначення процесу забезпечення еколого-економічної безпеки є задоволення еколого-економічних потреб та реалізація інтересів суспільства. Відповідно, метою процесу забезпечення безпеки є досягнення максимально сприятливих показників здоров'я населення та навколишнього середовища.

Методологія вирішення проблеми еколого-економічної безпеки передбачає не лише створення відповідного понятійного апарату, але й встановлення структурно-функціональних зв'язків між цими поняттями та визначення їх місця в процесі її забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В теперішній час збільшується цікавість щодо проблем забезпечення еколого-економічної безпеки. Разом з цим, відсутні систематизовані наукові знання в теорії, методології, методиці та практиці формування еколого-економічного механізму зниження загроз системи безпеки.

Питання забезпечення еколого-економічної безпеки в різних аспектах її вивчення розглянуті в науковому плані. Найбільш детально відображені сутність, механізми та методи її забезпечення на різних рівнях в працях Андрійчук В.Г. [1], Варналій З.С. [2], Кириченко О.А. [3], Мельника Л.Г. [4] та ін.

Дослідженням сталості розвитку регіональних соціо-еколого-економічних систем присвячені праці Балацького О.Ф. [5], Теліженка О.М. [6], Кислово В.М. [7], Лукяніхіна В.О. [8], Карпіщенко О.І. [9] та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Концепція сталого розвитку (sustainable development) нами розглядається як дійова альтернатива сучасним концепціям соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням удосконалення методологічних підходів її реалізації. Але її не можна виокремлювати від концепції національної та глобальної безпеки. Якщо традиційний розвиток кваліфікується як модель несталого розвитку, то його безпеку в принципі забезпечити неможливо. Будь-яка стратегія еколого-економічної безпеки має виходити з принципів кардинально нового бачення проблем безпеки: чим більш стала еколого-економічна система, тим вищою буде оцінка її безпеки. Порушення параметрів та зв'язків між різними компонентами системи призводить до її дестабілізації, переходу від безпечного стану до небезпечного.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення принципів розробки стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки регіону, розробка алгоритму забезпечення сталого розвитку регіону в її межах.

Виклад основного матеріалу дослідження

Стратегія забезпечення екологічної безпеки України базується на основі Закону України «Про основи національної безпеки» [10]. Україна поступово адаптує своє законодавство до стандартів ЄС, робить спроби здійснювати необхідні політичні й економічні реформи, вести відповідну соціальну та екологічну політику. Це все, в свою чергу, вимагає значного фінансування, якого недостатньо у розпорядженні уряду.

ЄС підтримує реалізацію Україною положень, визначених у Плані дій не лише політичними, але й фінансовими засобами. Він є одним з основних суб'єктів надання допомоги Україні. Протягом 1991-2006 років Європейське Співтовариство надало Україні допомогу у розмірі 2,4 млрд. євро. Починаючи з 2007 року, фінансування України для реалізації ЄПС надається в рамках нового інструменту фінансування – Інструменту європейського сусідства і партнерства (ІЄСП) [11].

Питання охорони довкілля, збереження природи та стале управління природними ресурсами входять до сфери дії фінансової допомоги ЄС, що надається в рамках Інструменту європейського сусідства і партнерства. Це стосується національних, регіональних і транскордонних програм у межах ІЄСП і підтверджується тим фактом, що програми серед пріоритетних сфер називають питання охорони довкілля, а стратегічні документи містять спеціальний огляд екологічних проблем регіонального чи національного рівня.

Допомога на регіональному рівні надзвичайно важлива, адже досвід показує, що охорона довкілля є тією сферою, де співпраця розвивається, незважаючи на політичне напруження. Регіональна допомога ЄС для Східного регіону ІЄСП із питань довкілля буде

зосереджуватися на багатосторонніх екологічних угодах, управлінні водними ресурсами й охороні природи, в тому числі й лісів.

Надання допомоги на регіональному рівні спрямоване на покращення сталого використання та управління природними ресурсами, в тому числі на збереження біорізноманіття, охорону природи й заходи, спрямовані проти погіршення якості земель, зменшення наслідків зміни клімату, посилення співробітництва та обізнаності з екологічних питань.

Надання екологічним питанням пріоритетності є важливим, оскільки програми/проекти ЄС (наприклад у сфері транспорту, енергетики, розвитку туризму, макро-економічної підтримки та ін.) можуть мати негативний та незворотній вплив на природні ресурси сусідніх країн. Регламент щодо ІЄСП не містить спеціальних вимог для попередження такого негативного впливу, і тому важливо, щоб імплементуючі правила, стратегії та програми вимагали проведення повної екологічної оцінки (як на стратегічному рівні, так і на рівні конкретних проектів) до того, як допомога ЄС буде надана [12].

Таким чином, забезпечення еколого-економічної безпеки являє собою програму дій, направлених на досягнення визначених цілей. Це процес формування та реалізації системного впливу на соціоекосистему, направлений на упередження загроз та захист від екологічних наслідків з метою досягнення оптимального рівня захищеності (сталості).

Поняття сталості пов'язане з величиною впливу, яка викликала зміну стану системи. Говорячи про сталість системи, треба враховувати внутрішні зміни системи та граничні відхилення. Якщо вхідні впливи позначити через X , то для сталості системи запишемо наступне [15]:

$$X_{\min} \leq X \leq X_{\max} \Rightarrow Z_{\min} \leq Z \leq Z_{\max} \quad (1)$$

Для несталих систем:

$$X_{\min} > X > X_{\max} \Rightarrow Z_{\min} > Z > Z_{\max} \quad (2)$$

де $X_{\min}$, $X_{\max}$ - відповідно мінімально і максимально можливі зміни впливу, тобто внутрішні зміни в системі;

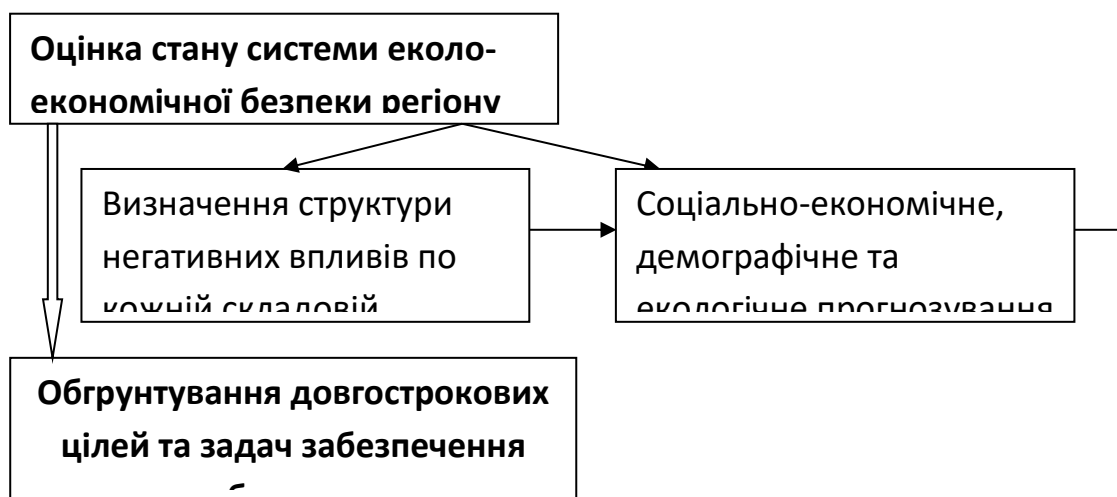
$Z_{\min}$, $Z_{\max}$ - відповідно мінімально та максимально можливі зміни стану систем, які не виходять зі стану сталості останніх.

Вибір значень $Z_{\min}$, $Z_{\max}$ має важливе значення для якості управління, адже впливає на сталість системи. Він є достатньо складним та може розраховуватись фахівцями за допомогою експертного аналізу.

Реалізація можливостей щодо забезпечення сталого розвитку території знаходиться під впливом економічних, політичних, науково-технічних, соціальних та інших факторів [13]. В цілому, на наш погляд, алгоритм забезпечення еколого-економічної безпеки регіону включає наступні взаємопов'язані складові (рис.1).

Відповідно даній схемі, можна виокремити чотири стадії розрахунків:

1. Дослідницька стадія. Передбачає визначення структури негативних впливів по кожній із складових еколого-економічної безпеки для всебічної та повної характеристики стану єдиної еколого-економічної системи регіону та прогнозування майбутніх умов його розвитку.

Рис. 1 Алгоритм забезпечення сталого розвитку в умовах еколого-економічної безпеки

2. Стадія стратегічного планування. Науково обґрунтований підхід до планування системи заходів щодо забезпечення еколого-економічної безпеки в регіоні передбачає розробку єдиної довгострокової концепції з метою досягнення динамічної рівноваги між штучними та природними компонентами єдиного природного комплексу регіону.

3. Стадія програмно-цільового планування. На цій стадії формуються варіанти програм природоохоронних заходів щодо реалізації концепції еколого-економічної безпеки регіону та здійснюється попередній розрахунок потреби в ресурсах, потрібних для здійснення програми. Отже, на другій та третій стадіях здійснюється розробка єдиної стратегії (цілей та задач) щодо забезпечення еколого-економічної безпеки з урахуванням основних напрямків економічного та соціального розвитку регіону.

4. На стадії розрахунків здійснюється конкретизація результатів розрахунків щодо обґрунтування природоохоронних заходів, здійснюється координація та синхронізація цільових програм природоохоронних заходів з концепціями розвитку економіки регіону та розміщення міжгалузевих виробничих співвідношень.

Завдання щодо реалізації заходів забезпечення екологічної безпеки доводяться до конкретних виконавців, здійснюється їх взаємодія з показниками поточних та перспективних планів економічного та соціального розвитку регіону. На цій стадії впроваджується система економіко-математичних моделей. Таким чином, забезпечення еколого-економічної безпеки є складна система числених заходів, методів, способів, які в залежності від стану регіону, навколишнього середовища та інших факторів визначаються стратегією розвитку кожної території.

При розробці стратегії забезпечення еколого-економічної безпеки вважаємо за доцільне використовувати наступні принципи:

1. Принципи екологічності економіки – пріоритету соціально-екологічних принципів над економічними. Вимоги екологічної безпеки повинні домінувати при прийнятті державних рішень щодо питань регулювання розміщення виробничих потужностей, визначення перспектив економічного росту, величини державних резервів щодо ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.

2. Принцип послідовного наближення щодо рівня абсолютної безпеки. Абсолютна безпека - стан, при якому виконується вимога про повне виключення небезпеки впливу людини на навколишнє середовище - ситуація ненульового (прийняттого) ризику [14]. Цієї позиції дотримується регламентуюча політика щодо безпеки в Україні, хоча концепція внутрішньо є суперечливою та може мати лише віртуальний зміст. Таке визнання недосяжності абсолютної безпеки і називається ненульовим ризиком.

3. Принцип мінімального ризику. Повинен відповідати пріоритету еколого-економічної безпеки серед інших соціальних благ, що потребує значних видатків.

Концепція придатного ризику передбачає визначення нижнього допустимого ліміту безпеки та верхній ліміт ризику.

4. Принцип державного регулювання еколого-економічної безпеки. Практична діяльність держави щодо забезпечення своєї безпеки повинна стати одним з найважливіших елементів системи еколого-економічної безпеки.

5. Принцип інтегрованого урахування еколого-економічних факторів. Реалізація зазначеного принципу передбачає взаємодію людського, природно-ресурсного факторів з державним екологічним регулюванням сталого розвитку, формування нового рівня екологічної думки, переходу до екологічної парадигми та екологізації виробництва [15].

6. Принцип екологічної відповідальності, контролю та компенсації втрати. Суть екологічної відповідальності - проявляється в трьох функціях: стимулюючій, компенсаційній, превентивній, і полягає в збереженні сталого балансу економічних та екологічних інтересів у процесі господарської діяльності на базі попередження, скорочення та відновлення втрат у природному середовищі [16].

Висновки

Рівень еколого-економічної безпеки впливає на основні складові якості життя. Державна економічна система повинна знаходитись в стані, здатному задовольняти реальні економічні потреби суспільства на рівні, не нижчому критичної межі, забезпечувати економічну незалежність регіонів, протистояти існуючим небезпекам. Адже підвищення рівня еколого-економічної безпеки впливає на основні складові якості життя та полягає у такому:

- екологічно збалансована структурна перебудова економіки;
- адекватний облік природних цінностей в економічних показниках при прийнятті економічних рішень;
- економічна оцінка природних ресурсів;
- розробка дійової системи субсидій екологічно збалансованого розвитку;
- забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку екологічно збалансованих виробництв;
- чіткий розподіл прав власності на природні ресурси;
- створення системи податків, кредитів, мит, тарифів, що стимулюють екологічно збалансовану діяльність.

Література

1. Андрійчук В.Г. Економічна безпека України: стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення [Електронний ресурс] / В.Г. Андрійчук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/uazt/2010_2k.pdf.

2. Варналій З.С. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки України [Електронний ресурс] / З.С. Варналій. – Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua/news/25.html>.

3. Кириченко О.А. Управління фінансово-економічною безпекою / О.А.Кириченко, С.М.Лаптев, П.Я.Пригунов, О.І.Захаров. – К.: Дорадо-друк, 2010. – 480 с.

4. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: Підручник. / Л.Г. Мельник. – Суми: Університетська книга, 2003. – 348 с.

5. Балацкий О.Ф. Антология экономики чистой среды: Монография / О.Ф.Балацкий. – Суми: Университетская книга, 2007. – 273 с.

6. Телиженко А.Ю. Экономический потенциал административных и производственных систем / А.М. Жулавский, В.Н. Кислый и др. – Суми: Университетская книга, 2006. – 973 с.

7. Кислый В.Н. Методы решения экологических проблем: Монография / В.Н.Кислый, О.Ф.Балацкий. – Суми: Изд-во СумГУ, 2010. – Вип. 3. – 663 с.

8. *Лук'янихін В.О.* Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком: монографія / В.О.Лук'янихін. – Суми: Університетська книга, 2002. – 314 с.
9. *Карпищенко А.И.* Экосистемы: проблемы устойчивого развития: Монография / А.И.Карпищенко, М.Н.Ксенофонтова. – Суми : Козацький вал, 2004. – 186 с.
10. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. №964-IV [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
11. Інструмент європейського сусідства і партнерства – нові можливості для України [Електронний ресурс] / Під ред. Н. Андрусевич. – Львів, 2008. – Режим доступу: www.rac.org.ua/index.php?id=56.2
12. WWF Proposal for the European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI) Implementation // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://assets.panda.org/downloads/wwf_position_paper_on_the_implementation_of_the_enpi.pdf
13. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку: Підручник. / Г. Дейлі. – К. : Інтелсфера, 2008. – 312 с.
14. Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій: Указ Президента від 26.03.1999 №284-99 [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
15. *Мельник Л. Г.* Фундаментальные основы развития: Підручник. / Л.Г.Мельник – Суми: Університетська книга, 2003. – 288 с.
16. *Баб'як О.С.* Екологічне право України [Електронний ресурс]. / О.С. Баб'як, Чирва Ю.О.– Режим доступу: <http://radnuk.info/pidrychnuku/ekolog-pravo/43-babuak.html>.